

Ochrana přírody byla silně propojená s ochranou domoviny, přičemž nejintenzivnější propagace se jí dostávalo po první světové válce. První organizace zdůrazňující sociokulturní rozměr krajiny vznikla v roce 1904 v Drážďanech pod názvem *Deutscher Bund Heimatschutz* – „Německý spolek pro ochranu domoviny“.¹ V jejím rozměru posléze vzniká množství zemských spolků. Základní dokument spolku *Deutscher Bund Heimatschutz* deklaruje, že „přírodní a historické charakteristiky dohromady tvoří unikátní německou povahu“ (v němčině je v textu použit výraz *Eigenart*, tedy *osobitost*²).

Po vzniku Výmarské republiky byla v roce 1919 přijata ústava, která zaručovala, že „*památky umělecké, historické a přírodní, jakož i krajina jsou v ochraně a péči státu.*“³ V české legislativě se krajinný ráz objevuje už v zákoně přídělovém č. 47/1920:⁴ „*Při sdělování plánu přiblížej pozemkový úřad k tomu, aby přídělem nebyly rušeny krásy přírodní a ráz krajinný... Pozemkový úřad může k tomuto cíli svoliti, aby plochy, které jsou věnovány parkům, přírodním parkům, které slouží jinak k okrase krajiny, nebo jejichž účelem jest zachovati ukázkou původního rázu krajinného... vlastníku byly ponechány...*“ Pozdější zákon 47/1948⁵ pak uvádí: „*Při pozemkových úpravách... buď zajištěna ochrana památek všech druhů, přírodních krás a krajinného rázu.*“

V roce 1935 byl přijat velmi komplexní zákon „říšského zákona na ochranu přírody“ (*Reichsnaturschutzgesetz*), který byl připravován již za Výmarské republiky a který platil až do roku 1976.⁶ V zákoně se zmiňuje, že „*slouží ochraně a péči o domácí přírodu ve všech jejích projevech.*“⁷ V zákoně se však kromě „*vzácnosti, krásy, jedinečnosti*“ vyskytují také argumenty ekologické, nicméně i ty jsou spojeny s argumenty estetickými: je zde zmínka o ochraně „*přetrvávajících částech krajiny ve volné přírodě,*“ které „*činí krásnými či ožívují vzhled krajiny*“ či „*jsou v zájmu světa zvířat,*“ zejména pokud chrání „*ptáky a drobná divoká zvířata.*“⁸

Na počátky legislativní ochrany krajinného rázu v České republice mělo kromě dění v

1 V Praze ve stejném roce zakládá profesor Urban Jarník první českou organizaci *Svaz pro okrašlování a ochranu domoviny*.

2 Williams, J. A.: “The Chords of the German Soul are Tuned to Nature”: The Movement to Preserve the Natural Heimat from the Kaiserreich to the Third Reich, v: *Central European History* 29/1996, s. 347.

3 Maximovič, R.: *Ochrana přírody v Německu*, v: Zprávy památkové péče, 3/1939, s. 23.

4 Zákon č. 47/1920 Sb. Přídělový.

5 Zákon 47/1948 Sb. O některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon).

6 Brüggemeyer, F. J., Cioc, M.; Zeller, T. (eds.): *How Green Were the Nazis? : Nature, Environment, and Nation in the Third Reich*. Ohio: University Press, 2005, s. 21.

7 Maximovič, R.: *Ochrana přírody v Říši*, v: Zprávy památkové péče, 3/1939, s. 55.

8 Brüggemeyer, F. J., Cioc, M.; Zeller, T. (eds.): *How Green Were the Nazis? : Nature, Environment, and Nation in the Third Reich*. Ohio: University Press, 2005, s. 20-21. (vlastní překlad)

Německu opět také vliv dění v Anglii. Zde však byl přístup k vnímání charakteru krajiny poněkud odlišný, a to právě díky dlouhému a intenzivnímu historickému vývoji idejí krásna a malebna. To, že byl důraz kladen hlavně na krajinu jako scénérii, na estetické, malebné uvažování a na romantickou konstrukci přírody, mělo pak obrovský dopad na legislativu. Pojem *přírodní krásy* (natural beauty) se poprvé objevuje v legislativě z roku 1907, v zákoně, který ustanovil *Národní fond pro místa historického zájmu a přírodní krásy* (National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty). Fond byl spojen převážně s romantickým hnutím a anti-industriálními filosofy Williamem Morrisem a Johnem Ruskinem.⁹ Například Morris věřil, že „*lidská bytost nemůže být oddělena od blahobytu životního prostředí*“ a že „*vše vytvořené lidskou rukou má formu, která je buď krásná, nebo šeredná; krásná v případě, že je v souladu s přírodou a pomáhá jí, šeredná, pokud je s přírodou v rozporu a škodí jí.*“¹⁰

V počátcích legislativního uchopování ochrany přírody a krajiny je velmi patrný důraz na pojem *přírodní krásno*. Například ve zprávě Výboru pro národní parky (National Parks Committee), který byl ustanoven roku 1929, je psáno že je nutné „*chránit oblasti výjimečného přírodního zájmu před chaotickým rozvojem a spekulacemi*“ a „*zlepšit možnosti chodců k přístupu do oblastí přírodní krásy.*“¹¹ Je možné také sledovat vztah mezi krásou krajiny a prosperitou národa. Roku 1938 G. M. Trevelyan, jeden z předních britských zastánců ochrany venkovské krajiny, píše o potřebě „*oblastí, kde si mladí i starší mohou vychutnávat pohled na neposkvrněnou přírodu... bez víze národ zahyne a bez pohledu na krásu přírody zakrní duchovní síla britského lidu.*“¹² Nicméně přesto lze nalézt také spojení přírodního krásna s uvažováním o charakteru krajiny. Ve zprávě Scottovy komise k „*využití země ve venkovských oblastech*“, která zkoumala blízký vztah mezi krajinou a zemědělstvím, je možné nalézt, že: „*Krajina Anglie a Walesu je zářným příkladem toho, jak spolu souvisí uspokojení lidských materiálních potřeb a vytváření krásy... Její současná podoba v žádném případě nevznikla výhradně působením přírody... země v Británii by měla být jak užitečná, tak krásná, a že tyto dva cíle se navzájem nikterak nevylučují... musí být obhospodařována, má-li si zachovat své rysy, které jí propůjčují osobitý šarm a charakter.*“¹³

Typičnost, zvláštnost či jedinečnost krajiny byla tedy vnímána jako podstatné kulturní a přírodní dědictví národa či regionu, jehož charakterem byla silná potřeba objevovat a chránit.

9 Selman, P., Swanwick, C., *On the Meaning of Natural Beauty in Landscape Legislation*, v: Landscape Research, 1/2010, s. 8.

10 Tamtéž, s. 8.

11 Tamtéž s.10.

12 Selman, P., Swanwick, C., *On the Meaning of Natural Beauty in Landscape Legislation*, v: Landscape Research, 1/2010, s. 10.

13 Tamtéž, s.10.

Krajiny, jež jsou a byly vnímány jako „harmonické“ a „půvabné“, jsou převážně krajiny staré, kulturní, s pomalu rostlým prolínáním lidských a přírodních složek. Předmětem ochrany se převážně stávalo a stává to, čeho je nedostatek, případně čeho ubývá. Zároveň můžeme v ochraně kulturního dědictví sledovat velikou úctu k autoritám a minulosti – z tohoto plyne jakási jistota, že to, co z kulturního dědictví ztratíme, již nebude možné nalézt¹⁴.

Snaha o ochranu specifického charakteru krajiny byla na konci 19. a počátkem 20. století podstatně intenzivnější než kdy před tím. Krajina a její specifický ráz byly pro nacionalismus nejen předmětem pýchy, ale zároveň také velkým důvodem jeho existence. Postupující industrializace však přinášela do krajiny zcela novou, nevídanou a výraznou změnu, která začala výrazně přesahovat lidský životní rozměr. Přestože ochrana domoviny a jejího charakteru v Německu byla zároveň politickým nástrojem, a přestože se tento koncept později vymkl kontrole – například v konceptu *Blut-und-Boden*, krev a půda, jednom z hlavních ideologických konceptů nacismu¹⁵ –, není pochyb o tom, že klíčovou roli hrála potřeba uchovat přírodu a krajinu tak, aby byla hodná estetického obdivu, neboť tento se stal velmi významným aspektem lidského života. Kulturní a přírodní dědictví, které vytvářelo osobitý charakter, bylo tedy vnímáno jako cosi zásadního, co je třeba před rostoucím pokrokem chránit – ať již na regionální, nebo později na národní úrovni. Jak hřímal prezident německého spolku na ochranu domoviny, architekt Paul Schultze-Naumburg, ve svém zahajovacím proslovu na účet mezinárodního vzorce světa, který se ve své racionální nahotě rozšířil celým Německem:

„V knihách a cestopisech se často píše, že Německo je nekonečně krásná země, na jejíž města, vesnice a lesy je radost pohlédnout. Tato slova budou jednou pro naše děti jen snem zapomenutých dob. Stojíme před skutečností, že Německo ztrácí svůj charakter naší milované domoviny a rozmáhá se v něm bezvýrazná prostota. Pokud to takto bude pokračovat dál, každá část země a každé město budou přeměněny v jednotvárné proletářské předměstí, kde budovy svým stylem připomínají nápravné ústavy. Všechny pozůstatky vysoké kultury, již jsme zdědili po svých předcích, budou buď zničeny, nebo mylně zrestaurovány; namísto březových lesů a dubin budeme mít rovné řady štíhlých smrčků pro komerční kácení dřeva. Nebudou existovat nádherné zabradly ani kostely ani mosty, které by krajinu

14 Komárek, S.: *Příroda a kultura. Svět jeví a interpretací*. Praha: Vesmír s.r.o. 2000, s. 236-238.

15 Tento koncept byl založen na mýtické představě o “přírodním předurčení” (Naturbedingtheit) a vzájemném vlivu, propojení a souladu člověka a krajiny v historii. Toto pouto v sobě symbolizoval idealizovaný rolník, jenž byl symbolem pravého národního charakteru Dominick, R. H. *The Environmental Movement in Germany : Prophets and Pioneers, 1871-1971*. Bloomington: Indiana University Press, 1992, s. 87-88.

uzavíraly do harmonického celku. Dřívější krása naší země bude navždy zadupána.¹⁶“

16 Williams, J. A.: “The Chords of the German Soul are Tuned to Nature”: The Movement to Preserve the Natural Heimat from the Kaiserreich to the Third Reich, v: *Central European History* 29/1996, s. 359